

Особливості динаміки показників соціально-психологічної адаптації студентів — майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій

О. Р. Ткачишина

Міжрегіональна Академія управління персоналом

У статті здійснено аналіз динаміки показників соціально-психологічної адаптації студентів – майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій у процесі професійної підготовки. Розглянуто особистісні зміни показників соціально-психологічної адаптації в залежності від курсу навчання студентів.

Ключові слова: соціально–психологічна адаптація, професійна підготовка, комп'ютерні технології.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Особливості сучасного життя, такі, як поглиблена комп'ютеризація, що набуває в суспільстві все більшого значення та збільшення інформаційного потоку у зв'язку з цим, призводять до необхідності сприйняття та переробки людиною великої кількості інформації. Це певним чином є стресогенним за своєю природою і зумовлює необхідність вивчення адаптаційних можливостей особистості з метою їх оптимізації. Тому зростає актуальність проблеми вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації студентів, які обрали спеціальності пов'язані з комп'ютерними науками [8; 9].

Необхідно зазначити, що окремі питання проблеми соціально-психологічної адаптації студентів у вищому навчальному закладі вже були предметом уваги дослідників. Так, наприклад, досліджувались такі аспекти: загальні особливості соціально-психологічної адаптації студентів в умовах вищого навчального закладу (І. М. Соколова [7], Г. П. Левківська, В. Є. Сорочинська, В. С. Штифурак [3], Т. В. Алексеєва [1]), емоційна сфера в структурі адаптації студента до учбової діяльності (Т. В. Землякова [2]), соціально-психологічна адаптація майбутнього вчителя (С. М. Максимець [4]) та інші. Слід зазначити, що особливості соціально-психологічної адаптації студентів – майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій не були

предметом уваги дослідників, що і зумовило вибір теми дослідження. В контексті загальної проблеми дослідження постає необхідність прослідкувати динаміку показників соціально-психологічної адаптації в процесі навчання у ВНЗ. Тому, метою статті є аналіз змін особистісних показників соціально-психологічної адаптації студентів на різних курсах навчання у ВНЗ.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження соціально–психологічної адаптації студентів - майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій передбачало в загальному вигляді проведення чотирьох основних етапів. Розглянемо їх детальніше.

На першому етапі було здійснено пілотажне дослідження студентів – майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій. Вибірка становила 30 осіб, які навчаються за напрямом “Комп'ютерні науки” [9]. На другому етапі проводилося порівняльне дослідження особистісних характеристик студентів, які навчаються за напрямом “Комп'ютерні науки” з особистісними характеристиками студентів, які навчаються за напрямами “Міжнародні відносини” і “Політологія”. Третій етап нашого дослідження передбачав спостереження та аналіз динаміки показників соціально–психологічної адаптації студентів - майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій в процесі навчання у ВНЗ, а саме їх зміни при переході з курсу на курс. На четвертому етапі проводилось дослідження достатньої для обґрунтування результатів соціально–психологічної адаптації студентів у ВНЗ по величині вибірки (315 осіб). В дослідженні брали участь студенти I – VI курсів, які навчаються за спеціальностями пов'язаними з комп'ютерними науками такими, як «Програмне забезпечення автоматизованих систем», «Автоматизовані системи управління», «Прикладна математика» та ін.

Дана стаття присвячена висвітленню результатів отриманих на третьому етапі нашого дослідження, тобто аналізу динамічних змін

особистісних показників соціально-психологічної адаптації студентів в процесі професійної підготовки.

На етапі вивчення динаміки показників соціально-психологічної адаптації студентів у дослідженні приймали участь 50 студентів I-III курсу – майбутні фахівці з комп'ютерних технологій (Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ). Предметом дослідження стали зміни особистісних показників соціально-психологічної адаптації студентів в процесі професійної підготовки, при переході з I на II курс та з II на III курс. Вибірка була поділена на дві групи по 25 осіб: першокурсників та другокурсників, які повторно приймали участь у дослідженні через рік навчання у ВНЗ, тобто вже на другому та третьому курсі відповідно. Статевий розподіл по всій вибірці становив: 42 особи чоловічої статі, 8 осіб жіночої статі. Нерівномірний розподіл досліджуваних за статтю пояснюємо гендерними особливостями вибору майбутньої професії, що й зумовило значну перевагу осіб чоловічої статі у студентських групах.

В процесі дослідження використані методи спостереження, бесіди, а також спеціальні методики: опитувальник Спілбергера – Ханіна (направлений на дослідження рівня тривожності особистості), опитувальник Г. Айзенка (для дослідження показників нейротизму та екстраверсії - інтроверсії), опитувальник FPI (призначений для діагностики станів та властивостей особистості), методика А. Фідлера (призначена для діагностики психологічної атмосфери в колективі). Обробка даних здійснювалась за допомогою статистичної програми SPSS 13.0. Був використаний кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона), критерій Вілкоксона.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Найбільш вагомі результати отримані в обох групах досліджуваних при першому та повторному (через рік) дослідженні наведені в Табл.1.

Таблиця 1. Динаміка показників соціально-психологічної адаптації студентів при переході з курсу на курс (%)

Показник соціально-психологічної адаптації	Перша група (n=25)		Друга група (n=25)	
	I курс (перше дослідження)	II курс (повторне дослідження)	II курс (перше дослідження)	III курс (повторне дослідження)
1. Особистісна тривожність				
низький рівень	16	24	20	20
середній рівень	44	60	44	52
високий рівень	40	16	36	28
2. Ситуативна тривожність				
низький рівень	32	44	44	48
середній рівень	56	52	56	52
високий рівень	12	4	-	-
3 Невротичність				
низький рівень	8	24	-	-
середній рівень	60	68	84	100
високий рівень	32	8	16	-
4. Спонтанна агресивність				
низький рівень	4	12	-	-
середній рівень	40	20	16	32
високий рівень	56	68	84	68
5. Депресивність				
низький рівень	24	20	36	-
середній рівень	44	44	28	64
високий рівень	32	36	36	36
6. Роздратованість				
низький рівень	4	4	-	-
середній рівень	36	40	48	48
високий рівень	60	56	52	52
7. Товариськість				
низький рівень	40	36	60	40
середній рівень	52	52	40	60
високий рівень	8	12	-	-
8. Врівноваженість				
низький рівень	32	20	36	8
середній рівень	52	60	32	68
високий рівень	16	20	32	24
9. Реактивна агресивність				
низький рівень	4	4	-	-
середній рівень	60	44	48	52
високий рівень	36	52	52	48

Продовження таблиці 1

Показник соціально-психологічної адаптації	Перша група (n=25)		Друга група (n=25)	
	I курс (перше дослідження)	II курс (повторне дослідження)	II курс (перше дослідження)	III курс (повторне дослідження)
10. Соромливість				
низький рівень	20	16	20	-
середній рівень	40	60	40	68
високий рівень	40	24	40	32
11. Відвертість				
низький рівень	-	4	-	-
середній рівень	24	32	20	40
високий рівень	76	64	80	60
12. Екстравертованість				
низький рівень	8	12	-	-
середній рівень	48	56	52	80
високий рівень	44	32	48	20
13. Емоційна лабільність				
низький рівень	16	12	20	-
середній рівень	24	36	16	48
високий рівень	60	52	64	52
14. Маскулінність - фемінінність				
низький рівень	28	24	28	36
середній рівень	48	48	52	36
високий рівень	24	28	20	28
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0

Як справедливо зазначає О. В. Сидоренко [6], у психологічних дослідженнях часто буває важливо довести, що в результаті дії яких-небудь факторів відбулися достовірні зміни («зсуви») у вимірюваних показниках. До числа таких факторів, як зазначає автор, повинен належати перш за все фактор часу. Співставлення показників, отриманих у одних і тих же досліджуваних за одними й тими ж методиками, але в різний час, дає нам часовий зсув [6, 72]. У нашому дослідженні часовий фактор виступає у формі тривалості навчання у вищому навчальному закладі, а саме курсу на якому навчаються студенти. Співставлення результатів дослідження груп, які відрізняються лише за курсом навчання, дозволить нам уточнити специфічний вплив часового фактору навчання у ВНЗ. З цією метою ми застосували критерій Вілкоксона, який дозволяє встановити не тільки

спрямованість змін, але й їх виразність. З його допомогою визначили чи є зсув показників в якому–небудь напрямку більш інтенсивним, ніж в іншому.

Проаналізуємо отримані результати за показниками, перший та другий замір яких значно відрізняються. У Табл. 2 представлені результати дослідження за критерієм Вілкоксона.

Таблиця 2. Зміни показників соціально-психологічної адаптації при переході студентів з курсу на курс та їх значущість

Показник соціально-психологічної адаптації	При переході з I на II курс (n=25)			При переході з II на III курс (n=25)		
	Зменшення показника (Кількість осіб)	Збільшення показника (Кількість осіб)	Значущість	Зменшення показника (Кількість осіб)	Збільшення показника (Кількість осіб)	Значущість
1. Особистісна тривожність	21	1	,000*	16	7	,307
2. Ситуативна тривожність	16	3	,012*	15	8	,058
3. Невротичність	13	5	,064	9	5	,871
4. Спонтанна агресивність	7	10	,544	8	6	,973
5. Депресивність	10	12	,817	6	19	,002*
6. Роздратованість	8	8	,392	6	4	,527
7. Товариськість	10	13	,282	8	16	,026*
8. Врівноваженість	7	10	,220	4	15	,005*
9. Реактивна агресивність	5	9	,354	4	4	,763
10. Соромливість	7	6	,859	4	13	,008*
11. Відвертість	11	8	,294	12	13	,911
12. Екстравертованість	15	8	,063	21	-	,000*
13. Емоційна лабільність	8	7	,705	5	9	,104
14. Маскулінність – фемінінність	7	11	,390	10	10	,502

* Ймовірність помилки I-го роду становить $p < 0,05$

За допомогою Табл. 1 та Табл. 2 проінтерпретуємо отримані дані. За показником особистісної тривожності відбулись достовірні зміни у першій групі ($p < 0,05$), тобто у студентів цієї групи спостерігається зменшення особистісної тривожності через рік навчання у ВНЗ, на другому курсі. Так, з Табл. 1 видно, що у першокурсників даної групи особистісна тривожність

високого рівня з 40% зменшилась до 16% на другому курсі, а низький рівень особистісної тривожності з 16% на першому курсі збільшився до 24% на другому.

Достовірні зміни, тобто зсув, спостерігається і в результатах показника ситуативної тривожності ($p < 0,05$) також у першій групі. На першому курсі частина тих студентів, які характеризувались високим рівнем ситуативної тривожності становила 12%, а на другому курсі у цих же студентів – 4%. Зросла частка досліджуваних з низьким рівнем ситуативної тривожності з 32% на першому курсі до 44% на другому. Тобто ситуативна тривожність через рік навчання значно зменшилась. Намічається тенденція до зменшення показника ситуативної тривожності і в другій групі (при переході з другого на третій курс). Так, у 15 осіб спостерігалось зменшення ситуативної тривожності, а у 8 осіб збільшення показника.

Зниження рівня тривожності у студентів від першого і до старших курсів навчання у ВНЗ виявлено й іншими дослідниками [1; 5]. Підвищений рівень особистісної тривожності у першокурсників можна пояснити такими причинами: по-перше, вчорашні абітурієнти потрапляють у структуру з незрозумілими для них соціальними вимогами. Відсутність ясності, визначеності – це саме по собі є серйозним фактором зростання тривожності (а в осіб з постійно підвищеною тривожністю це може викликати навіть стрес). По-друге, у недавньому минулому у першокурсника – напружена боротьба за вступ до вузу, що також позначається на його емоційному стані [5]. Ми пояснюємо високий рівень особистісної тривожності у першокурсників проходженням першого етапу соціально-психологічної адаптації студента, а саме адаптації до навчання у ВНЗ.

Намічається тенденція до зменшення показника невротичності у процесі навчання в першій групі. Так, у 13 осіб спостерігається зменшення невротичності, а збільшення її відбулось лише у 5 осіб. На першому курсі низький рівень невротичності становив 8%, а на другому збільшився до 24%. Відповідно відбулось зменшення тих студентів, які на першому курсі мали

високий рівень невротичності з 32% до 8% на другому курсі. Зменшення показника невротичності у студентів на другому курсі порівняно з першим можна пояснити успішністю проходження процесу їх соціально-психологічної адаптації до навчання у ВНЗ.

Для другої групи студентів, заміри особистісних показників соціально-психологічної адаптації яких проводились на другому та третьому курсах, є характерним зростання таких показників як: депресивність, товариськість, врівноваженість, сором'язливість. Розглянемо їх детальніше.

Достовірні зміни в сторону збільшення показника депресивності ($p < 0,05$) спостерігаються у студентів другої групи на третьому курсі порівняно з другим. Так, з Табл.1 видно, що низький рівень депресивності на другому курсі становив 36%, а на третьому курсі у цих же студентів він зовсім відсутній. Тобто, депресивність у студентів даної групи зросла на третьому курсі порівняно з другим. Ми схилиємося до думки, що це може бути зумовлено проходженням спеціальної соціально-психологічної адаптації (адаптації до спеціальності), пов'язаної з вивченням більш складних математичних дисциплін, які входять до циклу професійної та практичної підготовки фахівців.

Зсув у сторону збільшення спостерігається у другій групі також показника товариськості ($p < 0,05$). Так, на другому курсі низький рівень товариськості характерний для 60% досліджуваних, а на третьому курсі – для 40% студентів. Отже, товариськість у студентів зростає на третьому курсі порівняно з другим (див. Табл. 1). Необхідно зазначити, що зростає саме «корпоративна» товариськість, тобто та, яка об'єднує спільною діяльністю і в межах студентської групи. Зростання показника товариськості можна пояснити розвитком згуртованості у студентських групах у процесі спільного навчання у ВНЗ, тоді як на початкових курсах прояв згуртованості виражений набагато менше.

У процесі навчання у ВНЗ зростає врівноваженість у студентів, що проявляється у зменшенні імпульсивної поведінки. Достовірні зміни цього

показника добре видно на результатах отриманих у другій групі ($p < 0,05$). На другому курсі 36% студентів характеризувались низьким рівнем врівноваженості, а на третьому - лише 8%. Таким чином, зменшилась частка тих студентів яким притаманна неврівноваженість, нестриманість та імпульсивна поведінка. Зростання показника врівноваженості можна пояснити дорослішанням, що зумовлює краще володіння собою.

Зміни показника сором'язливості у сторону збільшення, що є характерним для другої групи, є достовірними ($p < 0,05$), як видно з Табл. 2. Так, 20% студентів на другому курсі мали низький рівень сором'язливості, а на третьому курсі серед них не спостерігалось осіб, які б мали низький рівень цього показника. Проте загалом, для переважної більшості студентів третього курсу притаманний середній рівень сором'язливості (68%).

За показником екстравертованості намічається тенденція до зменшення у першій групі. Так, на першому курсі високий рівень екстравертованості мали 44%, а на другому – 32%. А вже у другій групі відмічається зсув показника екстравертованості в сторону зменшення ($p < 0,05$). Так, на другому курсі високий рівень екстравертованості був притаманний 48% досліджуваних, а на третьому курсі – лише 20%.

В процесі професійної підготовки відбулось зменшення показника екстравертованості у студентів. У процесі взаємодії виявлена більша їх спрямованість на власну особистість. Це можна пояснити тим, що майбутні фахівці з комп'ютерних технологій в процесі навчання за обраною спеціальністю стають більш зосередженими на власній особистості, що зумовлено особливостями діяльності в системі «людина – комп'ютер».

ВИСНОВКИ

Динаміка показників соціально-психологічної адаптації студентів у процесі професійної підготовки зумовлена багатьма факторами (та їхнім взаємовпливом), такими як: обрана спеціальність (особливості професійної підготовки), зміст навчальної діяльності (вивчення нових спеціальних дисциплін), часовий фактор (курс навчання студентів), особистісний

розвиток студентів (зміна особистісних характеристик) та головне – проходженням адаптаційного процесу.

Підсумуємо основні результати отримані в процесі вивчення динаміки показників соціально-психологічної адаптації студентів – майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій. Можна відзначити позитивні та негативні тенденції у динаміці особистісних показників соціально-психологічної адаптації студентів.

До позитивних змін можна віднести:

1. У процесі навчання у ВНЗ у студентів спостерігається зменшення тривожності, що можна пояснити проходженням адаптаційного процесу (звиканням до нових умов та вимог, що висувуються до них).

2. Врівноваженість у студентів зростає в процесі навчання у ВНЗ, що можна пояснити розвитком певних особистісних характеристик (умінням краще володіти собою та ін.). А зростання показника товарищескості на третьому курсі порівняно з другим, можна обґрунтувати розвитком згуртованості у студентських групах. На старших курсах у процесі спільного навчання та проведення позаучбових заходів, таких як різноманітні конкурси, змагання і т. п., та спільної підготовки до них розвиваються згуртованість та почуття єдності студентського колективу.

Але виявлені і негативні зміни особистісних показників, які ми пов'язуємо зі специфікою спеціальності студентів, такі, як:

1. Спостерігається зменшення показника екстравертованості, що може бути зумовлено особливостями професійної підготовки та діяльністю в системі «людина – комп'ютер».

2. Зі зменшенням показника екстравертованості може бути пов'язане збільшення показника депресивності, оскільки зосередженість на власній особистості, небажання розкритися, або ж просто поділитися з іншим своїми переживаннями, призводить до замкнутості та зосередження на негативних емоціях. Одна з можливих причин збільшення показника депресивності на третьому курсі порівняно з другим, може бути пов'язана з вивченням більш

складних порівняно з молодшими курсами спеціальних, в т. ч. математичних дисциплін, та пов'язаної з цим емоційної напруженості та можливої фрустрації. Особливо це може проявлятися у студентів зі зниженою успішністю.

Виявлена динаміка показників соціально-психологічної адаптації студентів на різних курсах навчання, дозволяє судити про успішність її проходження. Отримані результати надають можливість розробити програму оптимізації соціально – психологічної адаптації студентів у ВНЗ з урахуванням напряму професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01/КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2004. - 20 с.
2. Землякова Т. В. Емоційний фактор в структурі процесу адаптації: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01/КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1996. – 16 с.
3. Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навч. посібник. – К., 2001. – 128 с.
4. Максимець С. М. Вплив емпатійності на соціально-психологічну адаптацію майбутніх учителів: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07/Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2000. –20 с.
5. Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти/ Зб. наукових статей. – Луцьк: Ред-вид. від. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – С. 42 - 51.
6. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. – СПб.: ООО «Речь», 2001. – 350 с.

7. Соколова И. М. Методы исследования адаптации студентов. – Х.: Харьковский гос. медицинский ун-т, 2001. – 276 с.
8. Ткачишина О. Р. Проблема соціально – психологічної адаптації особистості на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій // Актуальні проблеми психології. – Т. 1.: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С. Д., Карамушки Л. М. – К.: Міленіум, 2005. – Част. 14. – С. 150-154.
9. Ткачишина О. Р. Соціально–психологічні особливості студентів – майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій // Вісник ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка. – Вип. 31. – Сер.: Психологічні науки: Зб. наук. праць у 3-х т. - Чернігів: ЧДПУ, 2005. - №31. – Т 3. – С. 118-122.